

El problema de Gibbon

L'any 1787 Edward Gibbon, un dels més alts representants de la il·lustració anglesa publicava el volum final de la seua *Història del declivi i del final de l'Imperi Romà*. Un llibre que va tenir un èxit fulminant, que ha intrigat els historiadors romàntics o positivistes del segle XIX, i que continua intrigant encara els actuals. Potser pel valor propi de l'obra de Gibbon, un dels primers i grans intents d'explicació racionals, i racionalista, de la història, o potser pel tema mateix del final dels imperis. La imaginació europea sempre s'ha trobat fascinada davant de la gran escena: els romans decadents en plena festa i orgia, i els bàrbars barbuts i forts entrant de sobte i aturant-se un moment abans de la degolladissa general. Ara, dos-cents anys després del llibre de Gibbon, el "final dels imperis" torna a ser moda, s'hi publiquen llibres en abundància, sèries d'articles i tota mena de reflexions. Les preguntes implícites en tanta preocupació, en realitat són tres: ¿per què ha caigut l'imperi soviètic?, ¿com i quan caurà l'imperi americà?, i ¿què passarà després?

Edward Gibbon era un petit aristòcrata anglès, nascut el 1737, conservador, diputat *tory* durant uns anys, i carregat d'un humor que els britànics encara no havien fet cèlebre.

Tenia, també, un excepcional sentit de la ironia davant de les més sagrades institucions del seu país, com ara la Universitat d'Oxford o l'Església d'Anglaterra. Era un gran lector, un gran políglot –cosa rara en un anglès–, i un viatger tranquil. Un dia, el 15 d'octubre de 1764, a Roma, quan meditava entre les ruïnes del Capitoli, "i els monjos cantaven vespres descalços al temple de Júpiter", va tenir la primera idea del llibre que havia d'escriure, en més de vint anys i catorze volums. Roma havia construït el més gran i sòlid edifici social, cultural i polític de la història de la humanitat.

Un imperi dedicat a la civilització, no un imperi bàrbar i oriental. I l'imperi va caure. ¿Per què?, simplement i directament: ¿per què? Aquesta és la pregunta, el "problema de Gibbon". ¿Per què va caure l'Imperi Romà? I si un imperi com aquest podia caure, ¿per què cauen els imperis? En el seu cas, Gibbon va donar una resposta molt clara, i molt pròpia de la il·lustració i d'aquells anys d'enciclopedisme optimista: l'imperi va caure per culpa del cristianisme. ¿Per què?, ¿perquè el cristianisme era una religió particularment perversa i destructiva? No exactament, sinó perquè es plantejava, enfront de l'Imperi, com una societat independent i distinta, amb els seus propis objectius, no subordinada. De manera que, quan Constantí es fa cristià, comença el primer acte del drama, i el final estava anunciat.

Es clar que, com expliquen els historiadors, l'Imperi Romà va acumular a poc a poc tots els elements de la pròpia destrucció, una fiscalitat opressiva, una administració incompetent, inflada i lenta, la degradació de la vida urbana, la crisi del sistema esclavista, etcètera. Molt bé, ¿però per què els romans no van poder resoldre aquests problemes? És a dir, ¿per què arriba un moment que els imperis *no poden* resoldre els seus problemes, i declinen i cauen? Com si hi haguera una mena d'agotament ineluctable, com si haguera d'arribar necessàriament el moment que tota la barraca simplement no s'aguanta. Com si... És alguna cosa més que un problema acadèmic, perquè sempre ens trobem, dels romans ençà, al centre o els marges d'un imperi que acaba de caure, o que tenim por –o esperança– que caiga.

Ara mateix ha caigut l'imperi soviètic, i el "problema de Gibbon" torna a estar damunt de la taula: ¿per què? Fa deu anys, ningú no n'esperava, ni vagament, la caiguda estrepitosa. Fa cinc anys, la caiguda semblava ja evident, però l'estrèpit catastròfic no era en absolut previsible. Passa el que ha passat, i és com si, restrospectivament, la catàstrofe fóra inevitable. Tornem a Gibbon: ¿per què? Potser, diuen els anàlistes usuals, per les mateixes causes que va caure l'Imperi Romà: rigidesa administrativa, crisi del sistema productiu, etc. O per les causes que se sol atribuir a la caiguda de tants altres imperis: pressió exterior, esclat dels nacionalismes, desintegració i esgotament interior. Tot això és cert, i ha tingut el seu pes. Però si Gibbon alçara el cap, segurament tornaria a imposar la seua tesi: no es pot aguantar un imperi quan s'hi ha desenvol·lat i creix una societat dins d'una altra societat, un estat dins de l'estat. De manera que, com l'Església Cristiana després de Constantí, el Partit Comunista ha estat, en últim extrem, el destructor del mateix imperi que dominava. El Partit, com l'Església, era un organisme amb vida pròpia, autònoma, enquistat en l'estat i en la societat. En fi, és una teoria, no sé si del tot satisfactòria, com a explicació del problema. Potser només és aplicable als casos en què efectivament passa: als romans i als soviètics, per exemple. Però, ¿i als americans, quina teoria podríem aplicar? No ho sabem, perquè encara no han "caigut". Però ja cauran, i llavors ho sabrem. Nosaltres, o els nostres besnets. De moment, però, alerta: quan en un "imperi", gran o petit, alguna "església" s'enquista amb massa vida pròpia, la putrefacció està a la vista. I la victòria dels bàrbars, també.

Joan F. Mira